

УДК 631.527.5:635.36:631.559(477.4+292.485) ©

ЩИГОЛЬ В.І., аспірант

Науковий керівник – **ВДОВЕНКО С.А.**, д-р с.-г. наук

Вінницький національний аграрний університет

E-mail: darkwalkman@gmail.com

ОЦІНКА ФЕНОФАЗ, БІОМЕТРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ВРОЖАЙНОСТІ ГІБРИДІВ КАПУСТИ БРЮССЕЛЬСЬКОЇ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ ПРАВОБЕРЕЖНОГО

Стаття присвячена аналізу особливостей гібридів капусти брюссельської. В досліджах проводили вимірювання тривалості окремих фаз розвитку рослин, вимірювання біометричних показників, аналіз показників врожайності та біохімічне дослідження продуктивних органів. Вирощували гібриди капусти брюссельської Діабло F₁, Долорес F₁, Франклін F₁, Діамант F₁.

Аналіз одержаних результатів показав перевагу гібрида Франклін F₁ у всіх спостереженнях. Зазначений гібрид характеризувався більш раннім (на 6-7 діб) настанням технічної стиглості, переважаючими біометричними показниками та врожайністю. Однак за вмістом зольних елементів, жиру та протеїну він поступається іншим гібридам. В разі вирощування гібрида Долорес F₁ показники врожайності є нижчими відносно інших гібридів, а гібрид Діамант F₁ показує наближені до контрольного варіанта показники.

Ключові слова: Діабло F₁, Долорес F₁, Франклін F₁, Діамант F₁, біометричні показники, врожайність, біохімічні показники.

Постановка проблеми. Аналіз джерел літератури і практичний досвід свідчать про зростання зацікавленості населення до розширення сортименту овочевих рослин, пошуку нових видів, які можна використовувати в харчуванні. Людиною освоєна надзвичайно мала кількість видового різноманіття рослинного світу, що не перевищує 0,2-0,3 %. Актуальною потребою є необхідність впровадження нових видів овочів, що можливе завдяки вирощуванню малопоширених культур. Асортимент рослин з успіхом може доповнити капуста брюссельська [2]. Її головки містять цінні органічні сполуки: клітковину, вуглеводи, жири, ферменти, каротин. Порівняно з іншими видами капусти вона є рекордсменом за вмістом білка, вітаміну С, солей магнію, калію, заліза [3, 5].

Капуста брюссельська має значний потенціал з точки зору науки та виробництва [9]. Проте впровадження капусти брюссельської у виробництво відбувається повільно внаслідок невисокої врожайності, недосконалості технології вирощування, відсутності вітчизняних сортів і гібридів. Зважаючи на це, виникла потреба у вивченні господарсько цінних ознак гібридів і підборі кращих із них для вирощування на території України [1, 2].

Дослідження формування врожаю капусти брюссельської залежно від особливостей гібрида в умовах Лісостепу України є актуальним завданням, вирішення якого дасть змогу збільшити виробництво, розширити асортимент овочевої продукції і збагатити раціон харчування людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використовувані в нашому експерименті гібриди належать до сортогену Геркулес, що набув значного поширення і характеризується одночасним настанням технічної стиглості, великою масою головок. Але, водночас, продуктивні органи сортів цього типу мають низьку товарність.

В. А. Турбін та А. С. Соколов у межах своєї роботи переконливо довели перевагу гібридів Франклін F₁ та Діабло F₁ над іншими варіантами за показниками врожайності та товарності отриманої продукції [8]. Більшість сортів капусти брюссельської характеризувались нижчою врожайністю та товарністю. Сорти і гібриди вітчизняної селекції наразі відсутні в Україні, тому ретельне дослідження і підбір оптимальних гібридів для вирощування в умовах Лісостепу Правобережного є актуальним завданням.

Метою досліджень було встановлення залежності формування біометричних показників та врожаю капусти брюссельської від гібрида в умовах Правобережного Лісостепу України.

Завданням досліджень було встановлення фенологічних спостережень і біометричних вимірювань рослини, виявлення особливості формування врожаю капусти залежно від гібрида, визначення зв'язків між біометричними показниками та їх мінливості від сортових особливостей.

Умови та методика проведення досліджень. Вивчали гібриди капусти брюссельської: Діабло F₁, Франклін F₁, Долорес F₁ (селекція Bejo Zaden, Нідерланди), Діамант F₁ (селекція Nickerson Zwaan, Нідерланди). Гібриди мають добрі смакові якості, наближений вегетаційний період і задовільну врожайність в умовах України, а гібриди Діабло F₁, Франклін F₁ внесені в Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні. За контрольний варіант прийнято Діабло F₁. Досліди закладено в триразовій повторності в умовах дослідного поля ВНАУ у 2013-2014 рр.

Температурний режим дослідної ділянки забезпечує досить довгий період вегетації рослин, а опади в достатній кількості забезпечують їх вологою. Сума активних температур становить в середньому 2320-2440 °С, що дозволяє вирощувати середньопізні гібриди капусти брюссельської. Погодні умови 2013-2014 рр. сприяли успішному вирощуванню капусти брюссельської.

2013 рік характеризувався нижчою порівняно з 2014 р. середньорічною температурою (8,8 °С проти 9,7 °С) та вищою кількістю опадів (47,3 мм проти 43,6 мм в середньому), однак опади протягом вегетаційного періоду розподілялись нерівномірно. Зокрема спостерігалась нестача вологи в критичний для розвитку рослин період – травень, у 2013 р. в цей період випало 61,6 мм опадів, а в 2014 р. – 138,3 мм. Спостерігалась відмінність за врожайністю: у 2014 році вона вища, ніж у 2013 р., у всіх досліджуваних варіантах, що обумовлено як вищою середньорічною температурою, так і більш рівномірним розподілом опадів протягом вегетаційного періоду.

Фенологічні спостереження проводили з моменту садіння розсади в відкритий ґрунт, до моменту збирання врожаю, з інтервалом у 10 днів, біометричні – з інтервалом у 15 днів, результати досліджень вказано на момент збору врожаю. Облік врожаю проводили одночасно зі збиранням.

Для встановлення площі листової поверхні використовували поправочний коефіцієнт, який вираховували за методикою Третьякова [7]. Дослідження проведено згідно з методиками Доспехова [4] та Бондаренка [6].

Результати досліджень та їх обговорення. Аналіз проходження основних фенологічних фаз гібридів капусти в 2013 р. показав перевагу гібрида Франклін F₁, де фіксується найбільш раннє зав'язування головок та настання повної стиглості, що в свою чергу означає найкоротший вегетаційний період. Термін від садіння до повної технічної стиглості у цьому варіанті становив 159 днів та був коротшим на 6 днів порівняно з контрольним варіантом. У 2014 році тенденція повторюється, найбільш скоростиглим можна вважати гібрид Франклін F₁, у якого фаза повної технічної стиглості настає на 7 днів раніше за контроль.

Найбільшу кількість листків за 2013-2014 рр. визначено по гібриду Долорес F₁ з показником у 42,6 шт., що дещо перевищує контрольний варіант (табл. 1).

Таблиця 1 – Кількість листків, висота рослин та ширина листка гібридів капусти брюссельської у 2013-2014 рр.

Гібрид	Кількість листків на рослині, шт.	Висота рослини, см	Ширина листка, см
Діабло F ₁ (контроль)	42,0	64,2	17,4
Діамант F ₁	40,8	71,4	17,1
Франклін F ₁	40,4	65,5	17,7
Долорес F ₁	42,6	69,4	17,6

Гібрид Діамант F₁ мав найвищу висоту рослин, де показник становить 71,4 см і перевищував контроль на 11 %. Ширина листка неістотно відрізнялась по гібридах і коливалась в межах 17,1-17,6 см.

Найвищу площу листової поверхні рослини та листової поверхні посіву має гібрид Діабло F₁, де зазначений показник становив 10459,5 см² та 29,9 тис. м²/га відповідно. Однак цей показник в межах дослідження коливався незначно і набував значень в межах 29,2-29,9 тис. м²/га. Найменшу кількість головок на одній рослині та найвищу масу однієї головки має гібрид Діамант F₁, де ці показники склали 19,9 шт. та 9,7 г відповідно (табл. 2).

Таблиця 2 – Площа листової поверхні, кількість головок та маса головки гібридів капусти брюссельської у 2013-2014 рр.

Гібрид	Площа листової поверхні 1 рослини, см ²	Площа листової поверхні посіву, тис. м ² /га	Кількість головок на 1 рослині	Маса 1 головки, г
Діабло F ₁ (контроль)	10459,5	29,9	26,5	8,3

Діамант F ₁	10205,0	29,2	19,9	9,7
Франклін F ₁	10411,0	29,7	27,3	9,0
Долорес F ₁	10347,2	29,6	21,0	7,7

За результатами досліджень по двох роках найвищу кількість головок на рослині має гібрид Франклін F₁ (27,3 шт.), що за середньої маси головки в 9,0 г забезпечує цьому гібриду першість за врожайністю в досліді.

Під час дослідження показників продуктивності гібридів капусти брюссельської встановлено, що найвищу врожайність в середньому за 2 роки має гібрид Франклін F₁, де цей показник склав 7,4 т/га (табл. 3).

Таблиця 3 – Врожайність гібридів капусти брюссельської у 2013-2014 рр.

Гібрид	Урожайність, т/га			
	2013 р.	2014 р.	середня	± до контролю
Діабло F ₁ (контроль)	4,9	6,5	5,7	-
Франклін F ₁	5,4	9,3	7,4	+1,7
Долорес F ₁	3,5	4,9	4,2	- 1,5
Діамант F ₁	4,8	7,5	6,2	+0,5
НІР ₀₅	1,8	1,6		

Деяко нижчу врожайність показали гібриди Діабло F₁ та Діамант F₁, де врожайність була приблизно однаковою і склала відповідно 5,7 та 6,2 т/га.

Найнижчу у досліді врожайність показав гібрид Долорес F₁, де цей показник становив 4,2 т/га та був менший за контроль на 1,5 т/га або 35 %. Отримані дані підтверджено на рівні НІР₀₅.

В рамках дослідження гібридів капусти брюссельської було проведено хімічний аналіз їх продуктивних органів. Отримані результати свідчать про те, що найвищий вміст зольних елементів має гібрид Діамант F₁, де цей показник склав 7,67 %, що перевищувало контрольний варіант на 3 % (табл. 4). Найнижчий вміст зольних елементів має гібрид Франклін F₁ з показником 6,53 %, що поступається контролю на 13 %. Вміст вологи в продуктивних органах відрізнявся незначно і коливався в межах 86,55-87,75 %.

Таблиця 4 – Хімічні показники продуктивних органів гібридів капусти брюссельської у 2013-2014 рр.

Гібрид	Зола, %	Загальна волога, %	Клітковина, %	Жир, %	Протеїн, %
Діабло F ₁ (к)	7,41	86,55	8,77	2,87	32,10
Франклін F ₁	6,53	87,75	9,25	2,65	25,55
Долорес F ₁	7,58	87,65	9,26	3,15	26,85
Діамант F ₁	7,67	87,55	8,93	3,19	25,90

За вмістом жиру найвищий показник зафіксовано по гібриду Діамант F₁ – тут він перевищував контроль на 11 %. Гібрид Франклін F₁ виявив найнижчий вміст жиру у досліді, що поступався контролю на 8 %.

Підсумовуючи все зазначене вище, гібрид Франклін F₁ демонструє переважаючі показники врожайності, але поступається іншим гібридам за показниками хімічного складу і, відповідно, поживними якостями.

Висновки. Під час вивчення сортових особливостей капусти брюссельської встановлено перевагу гібрида Франклін F₁ над іншими досліджуваними гібридами. Цей варіант продемонстрував переважаючі біометричні показники, а врожайність була найвищою в досліді та становила 7,4 т/га, що перевищувало контрольний варіант на 1,7 т/га. Незважаючи на це, за хімічними показниками цей гібрид поступався іншим варіантам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш О. Ю. Капуста / О. Ю. Барабаш, В. В. Хареба. – К.: Аграрна наука, 2000. – 24 с.
2. Болотских А. С. Капуста / А. С. Болотских. – Х.: Фолио, 2002. – 320 с.
3. Джохадзе Т. И. Капуста краснокочанная, савойская, брюссельская, брокколи / Т. И. Джохадзе, Л. А. Кравец. – Л.: Колос, 1983. – 72 с.
4. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б. А. Доспехов. – М.: Агропромиздат, 1985. – 361 с.

5. Капуста: прогресивні технології та нормативи витрат / [Мазоренко Д. І. та ін.]; за ред. чл.-кор. НААН Д. І. Мазоренка та проф. Г. Є. Мазнева; Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка, Н.-д. лаб. "Обґрунтування інновац. агротехнологій", ЗАТ "Чумак". – Х.: Міськдрук, 2011. – 36 с.

6. Методика дослідної справи в овочівництві та баштанництві / За редакцією Г. Л. Бондаренка, К. І. Яковенка. – Х.: Основа, 2001. – 369 с.

7. Практикум по физиологии растений / Н. Н. Третьяков, Т. В. Карнаухов, Л. А. Паничкин и др. – М.: Агрпромиздат, 1990. – 271 с.

8. Турбин В. А. Адаптационные особенности сортов и гибридов капусты брюссельской / В. А. Турбин, А. С. Соколов // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет». – Серія «Сільськогосподарські науки». № 149. – Сімферополь, 2012. – С. 50–56.

9. Williams P. H. Rapid-Cycling Populations of Brassica / P. H. Williams, C. B. Hill // Science. – 1986. – Vol. 232. – С. 1385–1389.

REFERENCES

1. Barabash O. Ju. Kapusta / O. Ju. Barabash, V. V. Hareba. – K.: Agrarna nauka, 2000. – 24 s.

2. Bolotskih A. S. Kapusta / A. S. Bolotskih. – H.: Folio, 2002. – 320 s.

3. Dzhozhadze T. I. Kapusta krasnokochannaja, savojskaja, brjussel'skaja, brokkoli / T. I. Dzhozhadze, L. A. Kravec. – L.: Kolos, 1983. – 72 s.

4. Dosphehov B. A. Metodika polevogo opyta (s osnovami statisticheskoj obrabotki rezul'tatov issledovanij) / B. A. Dosphehov. – M.: Agropromizdat, 1985. – 361 s.

5. Капуста: прогресивні технології та нормативи витрат / [Мазоренко Д. І. та ін.]; за ред. чл.-кор. НААН Д. І. Мазоренка та проф. Г. Є. Мазнева; Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка, Н.-д. лаб. "Обґрунтування інновац. агротехнологій", ЗАТ "Чумак". – Х.: Міськдрук, 2011. – 36 с.

6. Методика дослідної справи в овочівництві та баштанництві / За редакцією Г. Л. Бондаренка, К. І. Яковенка. – Х.: Основа, 2001. – 369 с.

7. Практикум по физиологии растений / Н. Н. Третьяков, Т. В. Карнаухов, Л. А. Паничкин и др. – М.: Агрпромиздат, 1990. – 271 с.

8. Турбин В. А. Адаптационные особенности сортов и гибридов капусты брюссельской / В. А. Турбин, А. С. Соколов // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет». – Серія «Сільськогосподарські науки». № 149. – Сімферополь, 2012. – С. 50–56.

9. Williams P. H. Rapid-Cycling Populations of Brassica / P. H. Williams, C. B. Hill // Science. – 1986. – Vol. 232. – С. 1385–1389.

Оценка фенофаз, биометрических показателей и урожайности гибридов капусты брюссельской в условиях Правобережной Лесостепи

В. И. Щиголь, С. А. Вдовенко

Статья посвящена анализу особенностей гибридов капусты брюссельской. В опытах проводили измерение длительности отдельных фаз развития растений, измерения биометрических показателей, анализ показателей урожайности и биохимическое исследование продуктивных органов. Выращивали гибриды капусты брюссельской Диавло F₁, Долорес F₁, Франклин F₁, Бриллиант F₁.

Анализ полученных результатов показал преимущество гибрида Франклин F₁ во всех наблюдениях. Указанный гибрид характеризовался более ранним (на 6-7 суток) наступлением технической спелости, превосходящими биометрическими показателями и урожайностью. Однако по содержанию зольных элементов, жира и протеина он уступает другим гибридам. В случае выращивания гибрида Долорес F₁ показатели урожайности являются ниже относительно других гибридов, а гибрид Бриллиант F₁ показывает приближенные к контрольному варианту показатели.

Ключевые слова: Диавло F₁, Долорес F₁, Франклин F₁, Бриллиант F₁, биометрические показатели, урожайность, биохимические показатели.

Надійшла 14.10.2015 р.